

Tema: Herregård og forbrug

Herregårdene har gennem tiden i deres egenskab af store huse, store produktionsenheder og store arbejdspladser produceret mange varer til eget og andres forbrug og forbrugt mange varer og tjenesteydelser til hverdagens opretholdelse for mange mennesker og vedligeholdelsen af en stor bygningsmasse. Herregårdene har også på meget synlige måder dannet baggrund for luksus- og statusforbrug. Som hjem og pragtfulde rammer om fortidens elite har herregårdene været primus motor for det nye, det dyre, det spektakulære, det særlige, det luksuriøse. Både hver-

dagens forbrug og det spektakulære statusforbrug var med til at gøre herregårdsliv til netop herregårdsliv, og forståelsen af forbruget hjælper os dermed til at forstå herregårdenes univers og mennesker.

Forbrugshistorie er et voksende forskningsfelt på både nationalt og internationalt plan, hvor interessen spænder fra den globale udveksling af varer mellem verdensdele til forskning i det skrald, vi alle efterlader os. Herregårdenes plads i forbrugshistorien er i dansk sammenhæng et ofte nævnt aspekt, som hidtil ikke er blevet udforsket selvstændigt.

Forbrugets konsekvenser for miljø og mennesker på både lokalt og globalt plan og i historisk perspektiv vil uden tvivl være et voksende forskningsfelt også i de kommende år, og med årets tema ønsker vi at bringe *Herregårdshistorie* ind i den diskussion.

Årets udgave af *Herregårdshistorie* behandler derfor i otte fagfællebedømte artikler forbrug forbundet med herregårdene gennem tiden og med afsæt i den store variation på godt og ondt, som emnet og herregårdshistorien rummer – fra pragtbyggeri til fattighusbyggeri, fra eksklusivt kunstindkøb til betaling af vaskekone, fra nedarvede formuer til pengestrømme baseret på slavejorte menneskers arbejde.

*Forbrug er et effektivt redskab til at markere vores magtmæssige position, økonomi og sociale status. Statusforbruget i fortidens herregårdsmiljøer, der for eksempel kom til udtryk i pragtfulde bygningsværker, kunstværker og kostbare klædedragter, bidrog til at cementere adelens position i samfundet. Greveparret overstaldmester Jørgen Scheel (1718-1786) og hustru Charlotte Louise Scheel (født von Plessen) (1720-1801) lod sig portrættere i herskabelige omgivelser og i deres stiveste puds af datidens foretrukne kunstnere adskillige gange i løbet af livet. Her malet af Jens Juel i 1781, mens de begge var først i 60'erne.
Foto: Gammel Estrup Danmarks Herregårdsmuseum.*

Luksusforbruget springer nemt i øjnene, men også på herregårdene var hverdagens forbrug og opfyldelsen af de grundlæggende behov for både herskab, tjenestefolk og folkehold det, der var mest af. Mens pragtgenstandene var skabt til at blive set og bevaret, har hverdagens forbrug imidlertid efterladt sig mindre iøjnefaldende spor, og dets genstande er i højere grad blevet kasseret og glemt. På billedet ses kasserede genstande fundet i 2000-2001 i en toiletskakt på Gammel Estrup. Sandsynligvis stammer "skraldefundet" fra Alice Scheel (1900-1936), datter af den sidste greve på Gammel Estrup, Christen Scheel (1853-1926). Foto: Gammel Estrup Danmarks Herregårdsmuseum.

Temaet åbnes af Mikkel Venborg Pedersens indledning, der udfolder og perspektiverer emnets store mangfoldighed og bringer læseren sikkert igennem de vigtigste aspekter af samspillet mellem herregård, forbrug og den generelle samfundsudvikling fra omkring år 1500 til de første årtier af 1900-tallet. Kristine Dyrmann stiller skarpt på detaljerne i greveparret Scheels efterladte kvitteringer og regninger fra midten af 1700-tallet, som fortæller om herskabets og dets tjenestefolks tilværelse på herregården *Gammel Estrup* og ved hoffet i København – en tilværelse, som både indebar overdådigt statusforbrug og fester ved kongens hof og en hverdag med komfort og behov for mad og medikamenter. I Annette Hoff's artikel udfoldes herregårdens uafledelige udveksling med dens lokalområde i hverdagens forbrug. Eksempel er *Bidstrups* Karen Rosenkrantz, der i slutningen af 1700-årene med sikker hånd førte ikke bare regnskab, men også sin husholdning, der i vid udstrækning baserede sig på varer, tjenesteydelser og en stærk forbindelse til områdets håndværkere, leverandører og arbejdskraft.

Herregårdens bygninger står i landskabet som synlige spor efter fortidens enorme investeringer i standsmæssig repræsentation og komfort. Anne Provst bringer os igennem den mægtige A.G. Moltkes store modernisering af nordjyske *Dronninglund* i 1750'erne – et omfattende, tids- og pengekrævende projekt, der udformede sig langt fra Moltkes sædvanlige base og fodfæste ved hovedstadens hof. Samme A.G. Moltke træder ind på scenen som kunstsamler i Klaus Højbjergs artikel, der ser nærmere på Moltke og først og fremmest den lidt senere Jørgen Scheel som forbrugere af kunst. De tegner sig som to for-

skellige profiler i denne sammenhæng og illustrerer tilsammen strømninger i periodens adelsidealer og samfundspositioner. Søren Broberg Knudsen breder feltet ud fra toppen af Enevældens samfund til bunden og kaster dermed lys over den særlige del af godsejerens pengeforbrug, der faldt som donationer og oprettelse af fattighuse, de såkaldte hospitaler, under godset og i de sogne, hvor godsejeren også var kirkejejer.

Temaet afrundes af to artikler, der hver på sin måde behandler herregårdens seneste økonomiske storhedstid, der fik sin ende omkring 1920. Med udgangspunkt i en særlig begivenhed for grevskabet *Christianssæde* – nemlig lensgreve Reventlows særdeles festligt markerede 25-års-jubilæum i 1918 – illustrerer Jesper Munk Andersen festen og det forbundne forbrug som en genspejling af en verdensorden, hvor herskab og undergivne endnu udgjorde hver sin hjørneste, men som sang på sidste vers. Sidst, men ikke mindst, tager Anders Sinding os med til 1920'ernes *Gammel Estrup* og løfter sløret for en lille del af det forbrug, som – i modsætning til det spektakulære statusforbrug – ikke blev vist frem. En samling af skrald, tilfældigt og utilsigtet bevaret, giver et intimt indblik i hverdagens forbrugsvaner på herregården og i miljøets tilnærmelser til nye tider og nye idealer.

Temaredaktørerne
Signe Boeskov og Kristine Dyrmann